

Veiledning til Bærekraftsbibliotekets lesesirkler

– litterære samtaler og kreativ skriving

Målet med Bærekraftsbiblioteket er todelt. Det skal bidra til økt bevissthet om bærekraftsmålene, men også introdusere barn for mye god litteratur. Det vil si å la barna utforske bærekraftsmålene i lys av ulike typer litteratur.

Her har vi samlet noen tips til hvordan de voksne kan legge til rette for gode litterære samtaler. Tipsene handler om det å lede en lesesirkel, lede litterære samtaler, gi barna tydelige roller i samtalen og bruk av kreativ skriving.

Lesesirkler

Det første du som leder lesesirklene må ta stilling til, er hvordan bøkene skal leses. Kan du lese høyt? Dette avhenger av lengden på boka og hvor mye tid du har til rådighet. En fordel er at da er du sikker på at alle har lest det samme. For å få tid til høytlesning kan det være lurt å velge blant titler med lite tekst, kanskje en bildebok? Eller kanskje du kan be barna om å lese selv? Fordelen med det er at da kan hvert barn velge bok selv, det gjør ikke noe at de ikke har lest samme bok. Ditt valg av metode avhenger av barnas lesekompetanse og motivasjon samt hvor mye tid dere har til rådighet i arbeidet med hvert av bærekraftsmålene.

Det aller viktigste når du skal føre en samtale om litteratur med barn, er å ha en personlig tilnærming til teksten. Personlig tilnærming vil si å ta utgangspunkt i barnas personlige opplevelse av boka. Da blir samtalen relevant og meningsfull for dem. Det kan være lurt å

starte med deltakernes personlige opplevelser av boka, gi hver og én av dem som vil muligheten til å si noe om boka. Hva syntes de? Hva likte de? Hva likte de ikke?

En annen mulighet for å få frem barnas personlige opplevelse er å la de få mulighet til å tegne fra boka eller skrive ned noen linjer om hva de likte, ikke likte, spørre hva de la merke til og hva de lurer på. Slike spørsmål kalles også for 'startere'. De gjør det lettere for barna å formulere sine personlige opplevelser.

Gi også barna en tenkepause. Tenkepauser er viktig. Da får flere muligheten til å delta, også de som ikke er like raske med å ta ordet. Husk å høre godt etter på svarene barna gir, og skriv gjerne ned noen stikkord. Det å følge opp svarene er en viktig oppgave for lesesirkellederen: Gi rom for barnas svar og følg dem opp i samtalen. Slik viser du at du tar deres innspill på alvor.

Lesesirkellederen har også et ansvar for at alle får komme til orde. Noen ganger snakker en deltaker mye mer enn andre. Da er det mulig å forsøke å skape balanse i taletiden ved å si «x mener at... Hva mener dere andre om det?»

Dersom noen deltar veldig lite, kan du også be barna gå sammen to og to i noen minutter for å diskutere et spørsmål. Dersom barna får mulighet til å utveksle ord i par eller mindre grupper, kan det hende flere vil tørre å ta ordet i en større gruppe. Men det er også viktig å huske at vi deltar på forskjellige måter. Det er altså helt greit om noen er mer glad i å snakke enn andre, og noen er bedre på å lytte. Alle har en viktig funksjon i gruppa.

Noen av dere har kanskje ikke muligheten til å møte barnegruppa fysisk. Da kan dere bruke digitale møterom. Optimalt antall deltakere er mellom 4 og 6 med lesesirkelleder.

Lesesirkellederen må kanskje i enda større grad ta ansvar for å styre ordet når møtene foregår digitalt. Og kanskje må man planlegge noen kjøreregler på forhånd. Det kan for eksempel være lurt å ha et signal som barna bruker når de ønsker å si noe.

Den litterære samtalen

For å sikre deltakelse, at alle får snakke og uttrykke tankene sine, kan du gi barna tid til å tenke og snakke i par eller mindre grupper. Terskelen for å si noe i en større gruppe blir gjerne senket når barna har luftet tankene sine og fått nyttige innspill i liten gruppe først.

Det er også viktig å bruke åpne spørsmål, spørsmål som ikke har fasit, spørsmål som den som stiller spørsmålet ikke vet svaret på. Et lukket spørsmål kan besvares kort, for eksempel med «ja» eller «nei». Det kalles også hukommelse- eller kontrollspørsmål, da det bare finnes ett bestemt svar. Men selv ikke alle åpne spørsmål skaper gode samtaler. Det kan være lurt å invitere til samtale der barna får anledning til å komme med ulike innspill, samtidig som de blir lyttet til og tatt på alvor. Og fordi responsen er like viktig som spørsmålet, oppfordrer vi lederen til å ta med seg og bygge videre på barnas innspill. Når den voksne tar utgangspunkt i barnas opplevelser av teksten, er det lettere å stille åpne og autentiske spørsmål samtidig som barnas tanker gis oppmerksomhet og betydning.

Den personlige tilnærmingen er viktig for å skape mening og relevans for barna. Metoden forankrer lesingen i barnet, men åpner også teksten for videre utforskning. Ved bruk av startere som for eksempel «Jeg la merke til at ...», «Jeg likte/mislikte at ...» og «Jeg lurer på ...» inviteres barna til å uttrykke sin mening og stille spørsmål.

Under voksensiden til bærekraftsmål 4 ligger det et eksempel på bruk av personlig tilnærming i arbeidet med bildeboka *Skoleape*, skrevet av Liv Gulbrandsen og illustrert av Åshild Kanstad Johnsen. Det anbefales at alle først ser på forsiden sammen og legger merke til... eller lurer på... og antar noe om hva boka handler om. Derved oppmuntres barna til å stille spørsmål og formulere hypoteser om boka. Noen barn som vi leste boka høyt for uttalte dette:

- *Jeg legger merke til tre aper på forsiden* (Mai, 8 år)
- *Jeg ser gress og fargekritt* (Elen, 6 år)
- *Eller er det bøker?* (Nora, 6 år)
- *Jeg ser en slange. Men de lever vel i dyreparker?* (Ola, 5 år)

I eksemplet med høytlesing av *Skoleape* er det lagt opp til tre lesestopp der barna gis tid og anledning til å studere enkelte oppslag nærmere, utveksle tanker og stille spørsmål i en liten gruppe. Den voksne velger ut oppslag til lesestopp for å oppmuntre barnas refleksjon over interessante motiv i tekst og bilde. Et lesestopp etter oppslag 17, der mamma-Lisa åpner brevet med klassefotografiet fra første skoledag, kan lede til disse kommentarene:

- *Jeg tror at mammaen blir litt sint* (Elen, 6 år)
- *Jeg tror begge deler. Jeg tror mammaen først blir sint, og så begynner hun å le fordi det er morsomt!* (Anna, 7 år)
- *Jeg tror at mammaen tror at Ella bare har lekt hele dagen* (Jeppe, 8 år)

Barna kommenterer mammaens ulike ansiktsuttrykk, men kommentarene er også knyttet til andre ting på bildet som Ellas plassering (opp-ned), det nære bildeutsnittet, fargebruken og

cliffhangeren som oppstår i kombinasjonen mellom bildet og mamma-Lisas spørsmål nederst på høyre side: «Hva er det Ella har på seg?» Trolig har barna også flere forslag til den videre handlingsgangen.

Når høytlesningen er ferdig, kan barnas tanker og innspill fra lesestoppene hentes opp igjen, eventuelt kan den voksne bringe inn flere personlige startere for videre utforskning av boka.

Lesingen av *Skoleape* skal aktualisere bærekraftsmål 4, og den voksnes oppgave er derfor også å legge til rette for og oppmuntre barnas refleksjoner omkring retten til skolegang og utdanning. Men målet med den litterære samtalen er verken at barna skal kunne gjengi detaljer fra *Skoleape* eller sitere bærekraftsmål 4. Samtalen om bærekraftsmålet tar i stedet utgangspunkt i barnas egen opplevelse av det de har lest og deres egen erfaring med å gå på skole.

Refleksjon om bærekraftsmålet har ingen fasit. Det har ikke den litterære samtalen heller. Begge vil kunne bli mer relevante for barna hvis de tar utgangspunkt i deres egen erfaring.

Barnestyrtede samtaler ved hjelp av rollekort

Ønsker du å legge til rette for at barn skal styre samtalen om materialet i Bærekraftsbiblioteket selv? Det er mulig å legge opp til en samtaleform der barna tar ansvar for ulike deler av samtalen. Dere kan for eksempel benytte dere av rollekort.

For å bruke denne metoden bør man jobbe med mindre barnegrupper, eller ha mulighet til å dele opp i grupper på cirka fem.

Metoden er opprinnelig utviklet av Harvey Daniels. Hans metode var tenkt å brukes i skolen, og den gikk ut på at hvert barn fikk utdelt en rolle. Dette skal ikke forstås som rollespill.

Rollekortene er oppdrag barna får, og det kan sees som en lesehjelp. Hvert barn i gruppen skal være spesielt oppmerksom på noe under lesningen, og de skal senere ta ansvar for dette i samtalen.

Harvey Daniels oppdrag til deltakerne var slik: Den første deltakeren skulle forberede spørsmål til diskusjon. Den andre skulle velge ut viktige passasjer i teksten. Den tredje skulle velge ut viktige ord som kunne diskuteres. Den fjerde skulle forberede bakgrunnsinformasjon, for eksempel om emnet som tas opp i boka. Og den femte skulle finne sammenhenger mellom teksten og den virkelige verden. Tanken bak metoden er at disse forskjellige rollene til

sammen utgjør en kompetent leser. Målet med lesesirklene er altså at barna skal bli kompetente lesere.

Dersom målet imidlertid er å skape bevissthet om et av bærekraftmålene, må vi kanskje tenke litt annerledes. Lykke Guanio-Uluru har derfor lagd egne rollekort i et prosjekt gjennomført blant lærerstudenter. Lærerstudentene skulle lese dystopisk ungdomslitteratur og ha økokritiske gruppesamtaler. Rollekortene ble derfor tilpasset dette. En skulle være spesielt oppmerksom på naturskildringer og velge ut viktige passasjer. En annen skulle være spesielt oppmerksom på trær og planter og velge ut viktige passasjer. En tredje skulle være dystopisk detektiv og fokusere på trekk som var typiske for dystopisk fiksjon. En fjerde skulle fokusere på hvilken rolle bioteknologi spilte i romanen. En av studentene hadde også ansvar for å lede samtalen.

Lykke Guanio-Ulurus prosjekt ble gjennomført på voksne studenter. Du blir selvfølgelig nødt til å tilpasse rollekortene og oppgavene til det alderstrinnet du skal bruke dem på. Når vi bruker rollekort-metoden på bildeboka *Skoleape* til bærekraftsmål 4 (om at alle bør ha lik rett til utdanning), kan et av barna få i oppdrag å følge med på Ella. Et annet kan få beskjed om å legge spesielt merke til skolen Ella begynner på. Det tredje barnet kan få i oppdrag å velge ut ord som barna kan snakke om, det kan være viktige ord, morsomme ord eller ord som barnet lurer på. Det fjerde barnet kan få i oppdrag å velge seg et oppslag eller bilde fra boka og fortelle litt om hvorfor hen valgte akkurat dette bildet. Det femte barnet kan få i oppgave å fortelle om sin egen skole og sammenlikne den med Ellas skole.

Barna kan først fortelle om oppdragene sine. Så kan de gå videre til å snakke om spørsmålene de har tatt med seg.

Om du ønsker å benytte deg av denne metoden, lar du altså barna styre samtalen selv. Som lesesirkelleder har du da to viktige oppgaver: å sørge for at alle barna får tilgang til litteraturen (enten ved å lese selv eller ved høytlesning). Og å lage gode rollekort. Hva mener du barna bør være oppmerksomme på når de leser? Hvordan kan du gi dem oppdrag som fører dem inn på en samtale om bærekraftsmålet? Lag rollekortene basert på dette.

Kreativ skriving

I Bærekraftsbiblioteket er det til hvert bærekraftsmål lagt opp til spørsmål og aktiviteter som dels handler om de litterære tekstene og dels om selve bærekraftsmålene. Til noen av bærekraftsmålene foreslår vi at barna får anledning til å skrive selv. Du, som skal lede denne aktiviteten *må* ikke være glad i skriving selv for å sette dem i gang med skriving. Du *må* heller ikke anse deg som flink til å skrive. Du skal nemlig ikke lære dem noe om skriving; din rolle er bare å sette i gang kreative prosesser.

Hvordan komme i gang med skrivinga?

Selv de som har skrevet i mange år, vet at det ikke alltid er så lett å sette seg ned og begynne. Det kan være flere grunner til at barn synes det er vanskelig å drive med kreativ skriving. Mange barn synes det er vanskelig å lære seg å skrive. Kanskje får de ofte høre at de har mange skrivefeil? Da er det i hvert fall ikke lett å sette seg ned og skrive en hel fortelling. Andre får kanskje til rettskrivingen, men de synes det er vanskeligere å finne på egne fortellinger. Kanskje blir de selvkritiske og stopper helt opp?

Det første dere må gjøre er derfor å skape en kultur for kreativ skriving. Da er det viktig at dere legger vekk reglene. Det skal ikke være fokus på rettskriving, og det skal ikke være fokus på hvordan man best mulig bygger opp en historie. Det skal være fokus på lek og flyt. Skriving er en uttrykksform som alle kan benytte seg av og ha glede av. Dersom barna opplever at de ikke skal vurderes eller pirkas på, vil nok mange oppleve at det er lettere å prøve seg fram.

For å få til dette, må vi ufarliggjøre skrivingen. Vi må skape et trygt rom der barna kan eksperimentere og prøve seg fram. Og det kan vi gjøre ved å bruke oppvarmingsøvelser.

Hvordan varmer vi opp når vi skal skrive?

Dere vil se at skriveoppgavene dere finner i Bærekraftsbiblioteket er ganske forskjellige. Noen av dem kan dere nærmest anse som oppvarmingsøvelser. Dersom barna skal skrive lister over for eksempel dyr eller ord, kan dette hjelpe dem når de begynner med skrivingen. Det å begynne å med å samle forskjellige ord for samme fenomen, kan gi dem et vokabular å bruke når de først setter i gang. I andre øvelser bes de om å reflektere, for eksempel over urettferdighet. Denne refleksjonen kan gi en inngang til en historie.

Spurtskriving

Det å samle ord i fellesskap eller lage lister kan altså hjelpe barna i gang med skrivingen. Men det er et lite stykke fra det å ha en liste over ord til det å skrive sammenhengende tekst. Derfor vil vi anbefale én oppvarmingsøvelse til. Denne øvelsen kalles spurtskriving eller friskskriving, og den kan brukes i forbindelse med samtale om alle bøkene dere leser i

Bærekraftsbiblioteket, uavhengig av hvilket bærekraftsmål lesingen og samtalen er knyttet til.

Øvelsen er veldig enkel. Du som leder skriveøkta må ha en stoppeklokke, og du ber barna om å skrive hele tiden i for eksempel 2 minutter. Det er lurt med veldig korte økter.

Det er vanskelig å starte å skrive ut fra ingenting, derfor er det fint å gi barna et utgangspunkt for skrivingen. Har du noe de kan lukte på? Noen bilder de kan se på? Eller kanskje du kan gi dem et ord de kan skrive om, for eksempel et ord som henger sammen med bærekraftsmålet eller bøkene?

Før dere starter med skrivingen, er det viktig at du gir barna beskjed om dette: Det er ikke viktig hva de skriver eller hvordan de skriver, men det er viktig at de skriver hele tiden. Om de ikke vet hva de skal skrive, kan de skrive nettopp det: «Jeg vet ikke hva jeg skal skrive.» Du må også gi dem beskjed om at tekstene ikke skal deles eller vurderes. Noe av poenget med denne øvelsen er å legge vekk selvkritikken, og derfor kan den være spesielt viktig for både de som er redde for å skrive feil og de som er redde for at de ikke har nok fantasi til å skrive egne historier. Du som skal sette i gang aktiviteten må altså passe på å få fram dette. Når tiden er ute, ber du barna om å slutte å skrive. Kanskje opplever du at noen ikke føler seg ferdige og fortsetter å skrive?

Gjenta gjerne denne øvelsen noen ganger i løpet av hver økt, og ikke slutt med den selv om dere har hatt mange skriveøkter sammen. Oppvarming er viktig, også for dem som har skrevet mye. De fleste vil etter hvert føle at det blir lettere og lettere å sette i gang når de forstår at skrivingen ikke skal vurderes eller følges opp. Og denne erfaringen kan de ta med seg når de skal sette i gang med lengre tekster.

Skriveoppgaver i Bærekraftsbiblioteket

Det er mange oppgaver i materialet til Bærekraftsbiblioteket som kan sette barna i gang med å skrive lengre tekster. I noen av oppgavene blir barna oppfordret til å reflektere rundt sitt eget liv ved å skrive om egen hverdag og egne opplevelser. I andre oppgaver blir de oppfordret til å forestille seg noe, for eksempel hvordan fremtiden blir. Eller de blir oppfordret til å leve seg

inn i andres liv. Det viktigste du kan gjøre for å veilede dem i denne prosessen er igjen å minne dem på at det ikke finnes noen fasit. Når vi forsøker å leve oss inn i noen andres liv eller når vi forsøker å forestille oss noe, er vi alle amatører.

Vi tror at alle kan skrive, og vi tror at det er bra for alle å skrive. Skrivning kan være et verktøy som gir barna mulighet til å tenke selv rundt bærekraftmålene. Men da er det viktig at de får uttrykke seg uten å bli korrigert. Og det er viktig at dere varmer opp skrivemusklene. God skriving!

Kilder:

Olga Dysthe: *Det flerstemmige klasserommet. Skrivning og samtale for å lære*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1995

Lykke Guanio-Uluru: «Education for Sustainability: Developing Ecocritical Literature Circles in the Student Teacher Classroom», i *Discourse and Communication for Sustainable Education*, vol 10, no. 1, ss. 5 – 19, 2019. DOI: 10.2478/dcse-2019-0002.

Marianne Lillesvangstu, Elise Seip Tønnessen og Hanne Dahll-Larsson (red.): *Inn I teksten – ut i livet. Nøkler til leselede og litterær kompetanse*. Bergen: Fagbokforlaget, 2007